

Oksana MIKHEIEVA

European University Viadrina, Ukrainian Catholic University
mikheieva@europa-uni.de; mikheieva@ucu.edu.ua

Viktor SUSAK

Ukrainian Catholic University
susak@ucu.edu.ua

ZMIENIAJĄCA SIĘ RZECZYWISTOŚĆ MIGRANTÓW UKRAIŃSKICH W POLSCE (1991-2021)¹

ABSTRACT The Changing Reality of Ukrainian Migrants in Poland (1991-2021)

According to the 2019 survey of migrants from Ukraine to Poland, the causes and prospects of their migration in categories of 'ejection' from the donor country and 'attraction' to the recipient country are analyzed. It was found that the reasons for relocation do not correlate with the respondents' assessment of the prospects they had opened in Poland. We assume that this is a consequence of the reactive nature of migration decisions related to the survival values over the values of self-realization.

Keywords: labor migration, Ukraine, Poland, ejection, attraction, survival values, values of self-realization, factor analysis, cluster analysis, the analysis of correlations

Słowa kluczowe: migracje zarobkowe, Ukraina, Polska, wypychanie, przyciąganie, wartości przeżycia, wartości samorealizacji, analiza czynnikowa, analiza skupień, analiza korelacji

¹ Autorzy wyrażają wdzięczność Ukraińskiemu Kościołowi Greckokatolickiemu za wsparcie tego projektu, a w szczególności biskupowi Borysowi Gudziakowi, Arcybiskupowi i Metropolicie Filadelfii, Prezydentowi Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu, za aktywny patronat nad projektem badawczym; Andrianowi i Khrystynie Slivotskym, starym przyjaciółom i promotorom rozwoju UKU, którzy finansowo wsparli projekt; księdzu doktorowi Bohdanowi Prachowi, rektorowi Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu, pod którego patronatem zrealizowano ten projekt, a także wszystkim zaangażowanym. Zob. [online] <http://sociology.ucu.edu.ua/projects/ukrainian-community-poland/>, 5 III 2023.

WSTĘP

Rozpoczęcie na pełną skalę agresji rosyjskiej na Ukrainę 24 lutego 2022 r. znacząco wpłynęło na procesy migracyjne w Ukrainie, radykalnie zmieniając strukturę ilościową i społeczno-demograficzną migrantów ukraińskich, kierunki przemieszczania się oraz status pobytu w krajach przyjmujących. Według danych Biura Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców z sierpnia 2022 r. w Europie zarejestrowano 6 377 256 osób, z czego 3 822 522 otrzymały tymczasowe wsparcie w różnych formach, w zależności od państwowych systemów wsparcia uchodźców². Od 24 lutego 2022 r. granicę Ukrainy z powodu wojny i okupacji przekroczyło ponad 10 mln osób. W tym samym czasie obserwowana jest migracja powrotna – od 24 lutego 2022 r. do Ukrainy wróciło ok. 4,5 mln obywateli³, spośród których znajdują się także migranci zarobkowi z poprzedniego okresu. Część z nich wróciła, by bronić ojczyzny, część jako uchodźcy, którzy zdecydowali się na powrót z powodów osobistych i w wyniku zmian w przebiegu działań wojennych. Z dostępnych danych wynika, że spośród wszystkich krajów przyjmujących ukraińskich uchodźców zdecydowanym liderem pod względem liczby zarejestrowanych uchodźców jest Polska i Federacja Rosyjska. W obu krajach zarejestrowano napływ ponad miliona mieszkańców Ukrainy zmuszonych do opuszczenia swoich domów z powodu wojny. Jednak za tymi liczbami kryją się diametralnie odmienne procesy. Jeśli przemieszczanie się Ukraińców do Polski i ogólnie do Europy jest wymuszonym przez wojnę, ale dobrowolnym wyborem, to ruch do Rosji łączy zarówno dobrowolny wybór, jak i przymusowy ruch „bez wyboru”, w sytuacjach gdy dla obywateli Ukrainy z terytoriów okupowanych w trakcie dużego nasilenia działań wojennych otwierane są jedynie rosyjskie korytarze humanitarne, co wspiera medialny dyskurs o „pragnieniu” wyboru tego kierunku przesiedleń⁴.

Dzisiejszy dobrowolny wybór Polski jako jednego z kluczowych krajów przymusowej migracji obywateli Ukrainy wynika również z wcześniejszych doświadczeń migracji zarobkowej i obecności w Polsce dużej społeczności ukraińskiej, co oczywiście działa jako czynnik łagodzący trudności związane ze zmianą kraju zamieszkania. W takich warunkach przymusowi migranci liczą nie tylko na aktywną pomoc polskiego społeczeństwa i rządu, ale także czują się lepiej ze względu na możliwość kontaktu z rodakami, do których mogą zwrócić się o poradę, prośbę o tłumaczenie i pomoc w załatwieniu niezbędnych dokumentów.

Na podstawie badań, które przeprowadziliśmy w Polsce w 2019 r., w naszej publikacji przedstawiamy szczegółowe spojrzenie na migrację zarobkową z Ukrainy do Polski

² Individual refugees from Ukraine recorded across Europe on 1 June 2022 (UNHCR), [online] <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>, 16 VI 2022.

³ *Tamże*.

⁴ Tri mil'joni ukrainciv bažaut' „utekti vid svavilla” do Rosii [Фейк: Три мільйони українців бажують „утекти від свавілля” до Росії], [online] <https://www.stopfake.org/uk/fejk-tri-mil'joni-ukrayintsiv-bazhayut-utekti-vid-svavillya-do-rosiyi/>, 16 VI 2022; MANIPULACIA: rosia evakuovala iz Mariupola ponad 100 tisač ludej [МАНІПУЛЯЦІЯ: росія евакуувала із Маріуполя понад 100 тисяч людей], [online] <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-rosiya-evakuyovala-iz-mariupolya-ponad-100-tysyach-ludej/>, 16 VI 2022.

w latach 1991-2018. Zmiany, jakie zaszły w tym czasie w strukturze ilościowej i w motywacjach migrantów, pozwalają lepiej zrozumieć procesy, które obserwujemy dzisiaj. Polska stała się państwem, które przede wszystkim obierane jest jako kierunek migracji zarobkowej obywateli Ukrainy, zwłaszcza po 2014 r. Ukraińcy są dominującą grupą wśród wszystkich migrantów zarobkowych w Polsce⁵. Wynika to z szeregu czynników zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Pomimo obecności antymigracyjnej retoryki w przestrzeni publicznej znaczna liczba krajów europejskich jest zainteresowana migracją zarobkową i wprowadza odpowiednie polityki i procedury sprzyjające migrantom i ułatwiające im pobyt i zatrudnienie, np. w Polsce od 2007 r. Ukraińcy nie muszą starać się o zezwolenia na pracę przy wykonywaniu pracy tymczasowej (nie dłużej niż sześć miesięcy)⁶. W tym czasie zaszło wiele zmian ułatwiających adaptację językową, obyczajową itp. W kontekście ukraińskim przed rozpoczęciem inwazji rosyjskiej na pełną skalę zwracano uwagę przede wszystkim na wpływ takich czynników przyspieszających migrację do Europy w ogóle, a do Polski w szczególności, jak pogorszenie sytuacji społeczno-politycznej w kraju po 2014 r., nasilenie się rosyjskiej agresji na Krymie i na terenach części obwodów donieckiego i ługańskiego na tle rosnącego poparcia ludności dla europejskiego kierunku rozwoju państwa (w warunkach wojny na pełną skalę poparcie dla przystąpienia do UE sięgnęło 86% wszystkich respondentów, czyli o 20% więcej w porównaniu z okresem do 2022 r.)⁷. Zmiana kierunku migracji zarobkowej (do Europy zamiast do Rosji), zwłaszcza pod wpływem rosyjskiej agresji w 2014 r., doprowadziła w dużej mierze do rozszerzenia „wewnętrznej geografii” migracji ukraińskiej – do tradycyjnych migrantów pochodzących z zachodniej Ukrainy, którzy nadal dominują wśród ukraińskich migrantów w Polsce⁸, dołączyli przedstawiciele niemal wszystkich pozostałych regionów, co przejawia się zarówno w nasileniu postaw migracyjnych, jak i na płaszczyźnie realizowanych strategii migracyjnych⁹.

⁵ *Za ákih umov ukráin's'ki trudovi migranti, áki pracúút' u Pol'si, povernut'sá v Ukraíni?*, Prezentaciá sociologíchno doslidženná (video) [*За яких умов українські трудові мігранти, які працюють у Польщі, повернуться в Україну?*, Презентація соціологічного дослідження (відео)], [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2785760-za-akih-umov-ukrainski-trudovi-migranti-aki-pracuu-t-u-polsi-povernutsa-v-ukrainu-prezentacia-sociologicnogo-doslidzenna.html>, 1 X 2019.

⁶ *Instytut demografii ta social'nih doslidžen' im. M.V. Ptuhu NAN Ukraíni, Ukraíns'ke suspil'stvo: migracijnij vimír. Nacional'na dopovid'*, Kyúv [Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, *Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь*, Київ] 2018, s. 9, [online] http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/migration_national_report_main_results.pdf, 5 III 2023.

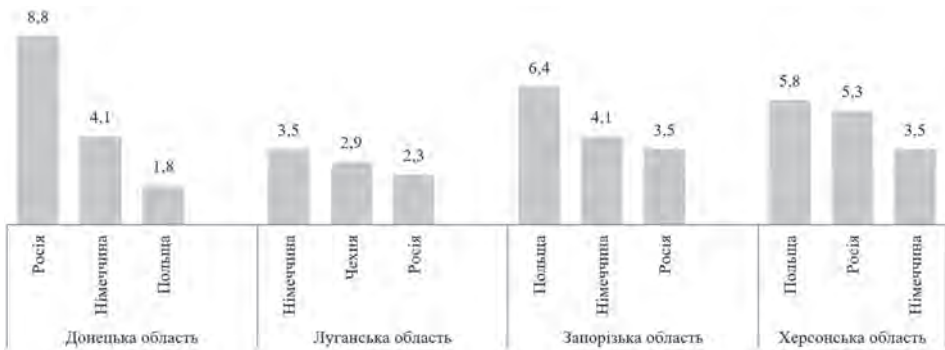
⁷ *Zagal'nonacional'ne opituvanná: Ukraína v umovah vijni (1 berezná 2022 r.)*, Sociologíčna grupa „Rejting” [*Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (1 березня 2022 р.)*], Соціологічна група „Рейтинг”, 1 III 2022, [online] https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschenacionalnyu_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_1_marta_2022.html, 16 VI 2022.

⁸ *Vikliki súčasnoí migracii: ukráin's'ka spil'nota v Pol'si: Analitíchnij zvit*, red. O. Miheëvoí, V. Susaka, Lviv [*Виклики сучасної міграції: українська спільнота в Польщі: Аналітичний звіт*, ред. О. Міхеєвої, В. Сусака, Львів] 2019, s. 19-22.

⁹ *Zob. Dinamika migracijnih nastroiv ukráinciv*, Sociologíčna grupa „Rejting” [*Динаміка міграційних настроїв українців*], Sociologíčna grupa „Rejting”, 3 X 2017, [online] http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html, 3 X 2017; *Poibati či zalížit'sá:*

W 2020 r. analiza strategii migracyjnych mieszkańców regionów ukraińskich, którzy tradycyjnie wybierali Rosję jako pierwszą opcję potencjalnej i realnej migracji zarobkowej, pokazała zmianę orientacji – Federacja Rosyjska stopniowo przesuwała się na drugie lub trzecie miejsce jako kraj pożądanego migracji¹⁰.

Wykres 1. Myślałeś o przeprowadzce do innego miasta lub kraju?/ Jakiego rodzaju? N = 1000, (%)

Sprzyjającymi czynnikami wyboru Polski są również: bezpośrednie sąsiedztwo krajów, długa historia migracji zarobkowych do Polski, począwszy od lat 90. XX w., rozwój diaspory ukraińskiej w Polsce oraz dobrze rozwinięte scenariusze zatrudnienia migrantów. Taka migracja wydawała się również łatwiejsza i mniej kosztowna dla mieszkańców Ukrainy, zarówno w sensie ekonomicznym i logistycznym, jak i moralnym i psychologicznym ze względu na bliskość językową, kulturową itp.

Skala migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski jest trudna do oszacowania w wartościach bezwzględnych. Istniejące metody obliczeniowe są obarczone błędami, często są nieprecyzyjne, a zastosowanie różnych metod daje rozbieżne wyniki spowodowane specyfiką obliczeń i sposobami definiowania charakteru migracji i przedmiotu badań (chodzi o stałą, powrotną, wahadłową i przygraniczną migrację)¹¹. Właściwie wszystkie te typy są obecne w polskim kierunku migracji ukraińskich, który jest ucieleśnieniem różnych indywidualnych i rodzinnych strategii osób, które postrzegają Polskę

skil'ki ukraïnciv bočut' žiti za kordonom, Slovo i dilo: Analitičnij portal [Поїхати чи залишитися: скільки українців хочуть жити за кордоном, Слово і діло: Аналітичний портал], 16 III 2018, [online] <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/infografika/suspilstvo/poixaty-chy-zalyshytysya-skilky-ukrayinciv-xochut-zhyt-kordonom>, 16 II 2018.

¹⁰ Baza danych projektu *Human Security: Assessment and Expectations of the Residents of the Four Oblasts of Ukraine (Donetsk, Luhansk, Zaporizhia, and Kherson)*, principal investigator O. Mikheieva, Heinrich Boell Foundation, Kyiv 2020, [online] https://www.researchgate.net/publication/345997019_Human_Security_Assessment_and_expectations_of_the_residents_of_the_four_oblasts_of_Ukraine_Donetsk_Luhansk_Zaporizhia_and_Kherson, 5 III 2023.

¹¹ *Mify i fakti pro ukraïns'ku trudovu migraciu do kraïn Višegradu* [Mify i fakti pro ukraïns'ku trudovu migraciu do kraïn Višegradu], s. 4-6, [online] <https://europewb.org.ua/mify-i-fakty-pro-ukrayinsku-trudovu-migratsiyu-do-kraïn-vyšegradu/>, 5 III 2023.

jako miejsce tymczasowego lub docelowego stałego pobytu, jako miejsce pracy tymczasowej, jako swego rodzaju „trampolinę” do innych krajów UE, jako przygraniczny sposób na zarobek (zakup i sprzedaż towarów), jako miejsce realizacji strategii edukacyjnych itp.

Świadomi ograniczeń w ocenie natężenia przepływów migracyjnych z Ukrainy do Polski w wartościach bezwzględnych, w niniejszym badaniu skoncentrujemy się na danych uszczegóławiających rozumienie wyborów migracyjnych obywateli Ukrainy przed rozpoczęciem inwazji rosyjskiej na pełną skalę w 2022 r. (poprzez badanie indywidualnych wartości, pragnień i oczekiwań, motywów wyboru przeciętnej osoby itp.). Zrozumienie samej logiki wyboru strategii migracyjnej na poziomie jednostki jest niezwykle ważne, także z punktu widzenia oceny możliwych perspektyw „państwa dawcy” i „państwa biorcy”. Z ukraińskiego punktu widzenia w wyniku wzmożonych przepływów migracyjnych Ukraina raczej traciła (ponieważ działała jako dawca pracowników, którzy często mieli zbyt wysokie wykształcenie w stosunku do wymogów stanowiska pracy w kraju goszczącym), podczas gdy Polska zyskiwała. Ocena procesów migracyjnych na poziomie makro daje systemom administracji publicznej obu krajów możliwość oceny aktualnej sytuacji na wewnętrznych rynkach pracy, jednak zrozumienie tych procesów na poziomie mikro otwiera możliwości prognozowania przyszłych perspektyw określonych mobilności, za którymi stoją plany i strategie zwykłych ludzi. W naszym opracowaniu postaramy się szczegółowo określić, co dokładnie zdecydowało o podjęciu decyzji o emigracji przez obywateli Ukrainy, którzy nie tylko myśleli o migracji, ale realizowali w praktyce własny projekt migracyjny.

TEORIA I METODY

W niniejszej publikacji zaproponowane zostało spojrzenie na migrację zarobkową Ukraińców do Polski na poziomie mikro. W centrum naszej uwagi znalazła się ocena dokonana przez Ukraińców w Polsce dotycząca osobistych powodów, które skłoniły ich do migracji, oraz perspektyw, jakie otworzyły się przed nimi w związku z podjętą decyzją. Taka wizja procesów migracyjnych jest integralną częścią neoklasycznej mikroekonomicznej teorii migracji¹², wynikającą z postrzegania osoby jako istoty racjonalnej, która podejmuje decyzję o migracji na podstawie własnej oceny ewentualnych korzyści i strat. Aspekty te można rozpatrywać zarówno na płaszczyźnie monetarnej (głównie chodzi o to, ile pieniędzy dana osoba musi zainwestować na początkowym etapie migracji), jak i niepieniężnej (tu mówimy o moralnych i psychologicznych zyskach/stratach, takich jak: zerwanie relacji z rodziną, dziećmi, krewnymi, poczucie tęsknoty, nostalgii, złożony stan psychiczny w początkowej fazie adaptacji, izolacja społeczna lub znaczne zawężenie kontaktów społecznych ze względu na niski poziom znajomości języka, lub też autonomia, samorealizacja, bezpieczeństwo,

¹² D. Massey i in., *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*, „Population and Development Review” 1933, vol. 19, no. 3, s. 431-466.

szacunek do siebie itp.)¹³. Uwzględnienie tego niepieniężnego zestawu argumentów w szacowaniu strat i korzyści w pewnym stopniu równoważy jednostronne wyobrażenie o człowieku jako istocie racjonalnej, ponieważ odnosi się do czegoś, co jest dość trudne do określenia na początku (np. emocjonalne doświadczenie własnej izolacji lub tęsknoty).

Niniejszy tekst powstał na podstawie wyników ankiety socjologicznej przeprowadzonej przez Katedrę Socjologii Wydziału Nauk Społecznych Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego w marcu 2019 r.¹⁴ W trakcie badania przeprowadzono wywiady z 3415 osobami. Dobór respondentów był trójstopniowy. Na pierwszym i drugim etapie zastosowano metodę głównej tablicy, na trzecim zaś selekcję spontaniczną. Na pierwszym etapie wybrano sześć klastrów: Warszawa, Wrocław, Poznań–Gniezno, Kraków, Lublin, Gdańsk–Szczecin. Miasta te zostały wybrane na podstawie liczebności społeczności ukraińskiej. Na drugim wybrano punkty pomiarowe. Ponieważ celem było jak najpełniejsze objęcie wszystkich możliwych środowisk społeczności ukraińskiej w Polsce, głównymi miejscami poszukiwania respondentów były: dworce kolejowe i autobusowe, urzędy w miastach, konsulaty Ukrainy, biura organizacji publicznych, potencjalnie możliwe miejsca pracy ukraińskich migrantów, szkoły, wspólnoty religijne (parafie UKGK i cerkwi prawosławnych, świadkowie Jehowy itp.). 17% wszystkich ankiet zostało zebranych online.

Skalę nastrojów emigracyjnych w społeczeństwie ukraińskim pokazują dane z ogólnoukraińskich badań socjologicznych. Na przykład w latach 2017-2018 grupa ankietowanych, która planowała wyjazd za granicę lub chciałyby wyjechać w sprzyjających okolicznościach, stanowiła ok. 30%¹⁵. Ważnym wnioskiem wyciągniętym na podstawie szeregu badań socjologicznych odnoszących się do postaw migracyjnych ludności Ukrainy było to, że *znaczna część aktywnej, mobilnej, konkurencyjnej ludności Ukrainy określa swoje perspektywy wyjazdu, opierając się nie tyle na stanie ich życia osobistego, ale na ogólnie niskiej ocenie sytuacji w kraju*¹⁶. Kluczowy wpływ właśnie takich motywów migracji determinuje jej dalszy przebieg – czyli nasilenie skłonności do podjęcia decyzji o emigracji lub migracji tranzytowej.

Dodatkowe potwierdzenie powszechności tych tendencji dają wyniki przeprowadzonego przez nas badania z udziałem tych obywateli Ukrainy, którzy w czasie badania pracowali w Polsce – tylko 22,8% ankietowanych ukraińskich migrantów wyraziło

¹³ G. Rahmati, G.A. Tularam, *A Critical Review of Human Migration Models*, „Climate Change” 2017, vol. 3, no. 12, s. 924-952.

¹⁴ *Vikliki sučasnoï migracii...* [Виклики сучасної міграції...], s. 188.

¹⁵ Kiiv'skij miżnarodnij institut sociologii, *Migracijni nastroi naseleonnâ Ukraini u kvitni 2018 r.* [Київський міжнародний інститут соціології, *Міграційні настрої населення України у квітні 2018 р.*], [online] <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=765&page=1>, 18 V 2018; Sociologična grupa „Rejting”, *Dinamika migracijnih...* [Соціологічна група „Рейтинг”, *Динаміка міграційних...*].

¹⁶ Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, *Ukrains'ke suspil'stvo...* [Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, *Українське суспільство...*], s. 7.

chęć powrotu do Ukrainy, podczas gdy 31,9% respondentów wyraziło chęć pozostania w Polsce na zawsze, 17,5% planowało regularne przyjazdy do Polski, 14,7% uznało Polskę za kraj migracji tranzytowej, a 13,2% wolało nie precyzować swoich planów na przyszłość¹⁷.

Badanie to potwierdza również zauważalny wzrost przepływów migracyjnych z Ukrainy do Polski, zwłaszcza po 2014 r. Warto zauważyć, że badaniem objęto ogólną grupę docelową – obywateli Ukrainy, którzy przeprowadzili się lub zaczęli regularnie podróżować do Polski, począwszy od roku, w którym Ukraina ogłosiła niepodległość. Od 1991 do 2011 r. odnotowaliśmy powolne tempo migracji z Ukrainy do Polski (łącznie 10,5% respondentów stwierdziło, że wyjechało w tym okresie). W latach 2012-2014 obserwowaliśmy ożywienie przepływów migracyjnych (12,2% respondentów potwierdziło, że w tym czasie wyjechało po raz pierwszy). Od 2015 r. aż do czasu badania odnotowaliśmy zauważalny gwałtowny wzrost migracji – 77,3% respondentów stwierdziło, że w tym okresie wyjechało do Polski. Ponadto w tym okresie obserwujemy stały wzrost liczby migrantów: w 2015 r. odsetek wyniósł 13,7%; w 2016 r. – 16,8%; w 2017 r. – 19,6%; w 2018 r. – 23,1%.

Prawie 30% respondentów przebywa w Polsce na stałe. Grupa tych, którzy mieszkają i pracują tu od 9 do 12 miesięcy w roku (30,7%) jest dość duża. Zdecydowanie mniej licznie reprezentowani są ci, którzy przebywają w Polsce od 6 do 9 miesięcy (17,2%), od 3 do 6 miesięcy (14,9%) oraz do 3 miesięcy (8,2%). Prawie 60% respondentów jest więc głęboko zakorzenionych w polskim społeczeństwie¹⁸.

Wzrost dynamiki migracji, a także plany rozmówców, aby „zakorzenić się” w Polsce, w oczywisty sposób przyciągają uwagę nie tylko naukowców, ale także polityków i rządu. Badanie zespołu czynników wpływających na strategię i praktyki migracyjne staje się tym samym potrzebne i aktualne.

EMPIRYCZNA PODSTAWA ANALIZY

Pierwszą grupą zmiennych w naszej analizie były te, które mierzyły przyczyny wyjazdu respondentów do Polski według następującej skali: 1) wpłynęło; 2) trudno odpowiedzieć, czy miało to wpływ, czy nie; 3) nie wpłynęło.

Początkowo uszeregowaliśmy je według stopnia istotności dla ludzi (zob. tabela 1).

Następnie przeprowadziliśmy analizę czynnikową z rotacją macierzy czynnikowej według metody Varimax, aby się dowiedzieć, jakie grupy wpływu kształtują się na podstawie tych zmiennych. Jednocześnie nie uwzględniliśmy w modelu tych zmiennych, których wpływ był mniejszy niż 5%.

W wyniku analizy czynnikowej uzyskaliśmy trzy zagregowane przyczyny migracji do Polski oraz jeden izolowany wskaźnik (zob. tabela 2).

¹⁷ *Vikliki sučasnoï migracii...* [Виклики сучасної міграції...], s. 13.

¹⁸ *Tamże*, s. 10.

Tabela 1. Powody przyjazdu respondentów do Polski (N = 2750-2958)

Ranga	Przyczyny przyjazdu	Wpływ (%)
1	Różne standardy życia w Ukrainie i w Polsce	58,2
2	Propozycja pracy zarobkowej	54,3
3	Niestabilność polityczna w Ukrainie	47,3
4	Brak możliwości samorealizacji w Ukrainie	46,9
5	Brak pracy w Ukrainie	42,5
6	Możliwość zapewnienia dobrego wykształcenia dla swoich dzieci	40,2
7	Możliwość zdobycia dobrego wykształcenia dla siebie	36,1
8	Okoliczności rodzinne, które zmusiły do poszukiwania zarobku	28,5
9	Konflikt zbrojny w Ukrainie	24,4
10	Ograniczenie praw i swobód w Ukrainie	14,6
11	Łączenie rodzin	12,4
12	Zapewnienie odpowiedniego poziomu usług medycznych	10,5
13	Napięcia etniczne i dyskryminacja w Ukrainie	5,8
14	Chęć otrzymania statusu uchodźcy	2,5
15	Prześladowania ze strony rządu lub pewnych sił politycznych w Ukrainie	2,4
16	Przeniesienie działalności biznesowej do Polski, ponieważ tu znajduje się główna siedziba firmy	2,3
17	Prześladowanie na tle przynależności religijnej	1,5

Tabela 2. Zagregowane przyczyny migracji do Polski (na podstawie wyników analizy czynnikowej)¹⁹

Zmienne i ich grupy	Składniki i współczynniki korelacji zmiennych z nimi		
	1	2	3
Napięcia etniczne i dyskryminacja w Ukrainie	0,717		
Łączenie rodzin	0,671		
Ograniczenie praw i swobód w Ukrainie	0,664		
Zapewnienie odpowiedniego poziomu usług medycznych	0,601		

¹⁹ Pierwszy czynnik wyjaśnia 27,6% wariancji wszystkich zawartych w nim zmiennych, drugi – 12,4%, trzeci – 9,9%. Współczynnik alfa Cronbacha dla zmiennych pierwszego składnika wynosi 0,65; dla drugiego – 0,68; dla trzeciego – 0,54.

Zmienne i ich grupy	Składniki i współczynniki korelacji zmiennych z nimi		
	1	2	3
Niestabilność polityczna w Ukrainie		0,781	
Różne standardy życia w Ukrainie i w Polsce		0,750	
Brak możliwości samorealizacji w Ukrainie		0,607	
Konflikt zbrojny w Ukrainie		0,490	
Brak pracy w Ukrainie			0,693
Okoliczności rodzinne, które zmusiły do poszukiwania zarobku			0,677
Propozycja pracy zarobkowej			0,665
Możliwość otrzymania dobrego wykształcenia dla swoich dzieci			0,325

Na podstawie wyników analizy czynnikowej wprowadziliśmy do cyklu analitycznego trzy zagregowane przyczyny migracji do Polski oraz jedną przyczynę wyodrębnioną:

- brak zabezpieczenia społecznego w Ukrainie (pierwszy składnik analizy czynnikowej);
- brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie (drugi składnik analizy czynnikowej);
- brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie (trzeci składnik analizy czynnikowej);
- możliwość samodzielnego zdobycia dobrego wykształcenia (zmienna izolowana).

Skale pomiarowe zagregowanych przyczyn migracji do Polski są takie same jak skale pomiarowe poszczególnych zmiennych, które posłużyły za podstawę do konstrukcji zmiennych zagregowanych.

Drugą grupą zmiennych, które posłużyły za podstawę empiryczną naszej analizy, były te, które mierzyły perspektywy, jakie pojawiły się u badanych po ich przeprowadzce do Polski, według następującej skali: 1) tak, już to mam / odczułem/odczułam to na sobie; 2) oczekuję, że taka perspektywa pojawi się w przyszłości; 3) wątpię, czy taka perspektywa pojawi się w przyszłości.

Na początek uszeregowaliśmy je według stopnia dostępności dla ludzi: według trzech wartości skali pomiarowej – od najmniejszego do największego poziomu wątpliwości (zob. tabela 3).

Następnie przeprowadziliśmy analizę czynnikową z rotacją macierzy czynnikowej według metody Varimax, aby się dowiedzieć, jakie grupy wpływu kształtują się na podstawie tych zmiennych. W wyniku analizy czynnikowej uzyskaliśmy trzy zagregowane perspektywy w Polsce po przeprowadzce do tego kraju (por. tabela 4).

Tabela 3. Perspektywy w Polsce po przeprowadzce do tego kraju (N = 2609-2951)

Ranga	Perspektywy w Polsce	Wątpili w dostępność (%)
1	Godziwe warunki pracy	4,6
2	Dobrze płatna praca	5,1
3	Poczucie bezpieczeństwa	5,2
4	Nowe znajomości, interesujący krąg komunikacji	5,7
5	Poszanowanie godności ludzkiej, nietykalności osobistej i nienaruszalności mienia	7,4
6	Równość wobec prawa, brak korupcji	7,7
7	Znajomość nowej kultury	8,1
8	Wolność słowa, wyznania, zgromadzeń, wyborów politycznych	11,2
9	Medycyna wysokiej jakości	14,4
10	Wysokiej jakości edukacja dla dzieci	17,2
11	Wysokiej jakości edukacja dla siebie	28,6
12	Pomoc społeczna / godne zabezpieczenie emerytalne	29,1
13	Własny dochodowy biznes	34,6

Tabela 4. Zagregowane perspektywy w Polsce po przeprowadzce do tego kraju (zgodnie z wynikami analizy czynnikowej)²⁰

Zmienne i ich grupy	Składniki i współczynniki korelacji zmiennych z nimi		
	1	2	3
Poszanowanie godności ludzkiej, nietykalności osobistej i nienaruszalności mienia	0,776		
Wolność słowa, wyznania, zgromadzeń, wyborów politycznych	0,765		
Równość wobec prawa, brak korupcji	0,737		
Poczucie bezpieczeństwa	0,723		
Nowe znajomości, interesujący krąg komunikacji	0,618		
Znajomość nowej kultury	0,579		

²⁰ Pierwszy składnik wyjaśnia 33,8% wariacji wszystkich zawartych w nim zmiennych, drugi – 11,6%, trzeci – 11,0%. Współczynnik alfa Cronbacha dla zmiennych składnika pierwszego wynosi 0,82; dla drugiego – 0,73; dla trzeciego – 0,75.

Zmienne i ich grupy	Składniki i współczynniki korelacji zmiennych z nimi		
	1	2	3
Wysokiej jakości edukacja dla siebie		0,705	
Własny dochodowy biznes		0,683	
Wysokiej jakości edukacja dla dzieci		0,668	
Pomoc społeczna / godne zabezpieczenie emerytalne		0,664	
Medycyna wysokiej jakości		0,575	
Dobrze płatna praca			0,860
Godziwe warunki pracy			0,823

W wyniku analizy czynnikowej otrzymaliśmy następujące trzy zagregowane perspektywy w Polsce po przeprowadzce do tego kraju:

- poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury (pierwszy składnik analizy czynnikowej);
- ochrona socjalna, dobre warunki do prowadzenia biznesu lub wysokiej jakości edukacja (drugi element analizy czynnikowej);
- godziwe warunki pracy, dobre zarobki (trzeci składnik analizy czynnikowej).

Skale pomiarowe dla zagregowanych perspektyw w Polsce są takie same jak skale pomiarowe dla poszczególnych zmiennych, które posłużyły za podstawę do konstrukcji zmiennych zagregowanych.

PORÓWNANIE WARTOŚCI ŚREDNICH I ANALIZA KORELACJI

Decyzja danej osoby o migracji opiera się na jej planach na przyszłość i ocenie własnych perspektyw w kraju wjazdu. Zdobyte doświadczenie zawodowe i pobyt w nowym miejscu pozwalają jej porównać oczekiwania z rzeczywistością, stwierdzić, na ile jej plany/marzenia się spełniły, i czy osiągnęła to, czego pragnęła.

Na podstawie agregacji danych możemy obliczyć średnią wartość i odchylenie standardowe, które pozwalają opisać oczekiwania związane z przeprowadzką (które można również uznać za przyczyny migracji) oraz ocenić perspektywy, jakie otworzyły się przed ukraińskimi migrantami w Polsce.

Wśród zagregowanych przyczyn migracji Ukraińców do Polski, według wskaźników średniej wartości i odchylenia standardowego, widzimy, że taka przyczyna jak „brak zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie” miała niewielki wpływ na decyzję respondentów o wyjeździe z kraju (zob. tabela 5). Natomiast „brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie” oraz „brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie” jako przyczyny migracji są dość znaczące i manifestują się

w równym stopniu. Jednocześnie powód migracji „możliwość zdobycia dla siebie dobrego wykształcenia w Polsce” dla grupy wiekowej 17-30 lat jest najsilniejszym motywarem spośród wszystkich zaobserwowanych.

Tabela 5. Statystyka opisowa zmiennych na temat powodów przeprowadzki do Polski

Przyczyna przeprowadzki do Polski	N	Średnia	Mediana	Odchylenie standardowe
Brak zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie	2758	2,62	2,78	0,460
Brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie	2847	1,90	1,84	0,606
Brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie	2847	1,90	1,84	0,606
Możliwość zdobycia dla siebie dobrego wykształcenia w Polsce ²¹	1467	1,71	1,59	0,892

Wśród zagregowanych wskaźników dotyczących perspektyw w Polsce według parametrów średniej i odchylenia standardowego respondenci w największym stopniu odczuwali „poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikację, znajomość nowej kultury”. po nich następują „godziwe warunki pracy, dobre zarobki” (zob. tabela 6). Jednocześnie taka perspektywa jak „zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja” miała w momencie badania charakter średni lub ambiwalentny.

Tabela 6. Statystyka opisowa zmiennych na temat perspektyw w Polsce

Perspektywy w Polsce	N	Średnia	Mediana	Odchylenie standardowe
Poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury	2673	1,43	1,30	0,457
Zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja	2651	1,97	1,94	0,494
Godziwe warunki pracy, dobre zarobki	3009	1,52	1,46	0,532

Na podstawie analizy korelacji między zagregowanymi wskaźnikami przyczyn i perspektyw migracji widzimy brak korelacji międzygrupowej: przyczyny przeprowadzek nie korelują z oceną perspektyw (zob. tabela 7). Jednocześnie powody przeprowadzki wykazały korelację parami, a taka perspektywa jak „zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja” jest istotnie skorelowana z perspektywą „poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, poznawanie nowej kultury”.

²¹ Wskaźniki liczone są dla grup wiekowych 17-20 lat i 21-30 lat.

Tabela 7. Matryca korelacji parami między zagregowanymi wskaźnikami przyczyn i perspektyw migracji²²

		Brak zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie	Brak społeczno-politycznej stabilności lub możliwości samorealizacji w Ukrainie	Brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie	Poszanowanie dla wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury	Zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja	Godziwe warunki pracy, dobre zarobki
Przyczyny przeprowadzki							
Brak zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie	Współczynnik korelacji	1,000					
	Poziom istotności						
Brak społeczno-politycznej stabilności lub możliwości samorealizacji w Ukrainie	Współczynnik korelacji	0,389	1,000				
	Poziom istotności	0,000					
Brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie	Współczynnik korelacji	0,290	0,404	1,000			
	Poziom istotności	0,000	0,000				
Perspektywy migracji							
Poszanowanie dla wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury	Współczynnik korelacji	0,054	0,114	-0,025	1,000		
	Poziom istotności	0,007	0,000	0,213			
Zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja	Współczynnik korelacji	0,206	0,191	-0,020	0,419	1,000	
	Poziom istotności	0,000	0,000	0,314	0,000		
Godziwe warunki pracy, dobre zarobki	Współczynnik korelacji	0,021	0,043	0,062	0,277	0,242	1,000
	Poziom istotności	0,289	0,024	0,001	0,000	0,000	

²² Liczba spraw wahała się od 2509 do 2876.

BUDOWA KLASTRÓW RESPONDENTÓW W ODNIESIENIU DO ZAGREGOWANYCH WSKAŹNIKÓW PRZYCZYN I PERSPEKTYW MIGRACJI

W odniesieniu do zagregowanych wskaźników przyczyn migracji obywateli Ukrainy do Polski oraz perspektyw, jakie otworzyły się przed nimi w związku z przeprowadzką do tego kraju, klastry respondentów naszego badania zbudowaliśmy metodą k-średnich. Biorąc pod uwagę trzy zagregowane przyczyny, obliczyliśmy cztery klastry respondentów: pierwszy N = 666, drugi N = 769, trzeci N = 629, czwarty N = 537. W odniesieniu do trzech zagregowanych perspektyw obliczyliśmy również cztery klastry respondentów: pierwszy N = 550, drugi N = 878, trzeci N = 306, czwarty N = 600.

ANALIZA KLASTRÓW

Do analizy klastrow, które obliczyliśmy dla zagregowanych wskaźników przyczyn migracji, zastosowaliśmy podwójny system interpretacji danych: według kryterium największej wartości według zmiennej wymiaru końcowych centrów klastrow (zaznaczonych pogrubieniem) oraz według kryterium największej ujemnej wartości wymiaru końcowych centrów klastrow (zaznaczone kursywą) (zob. tabela 8). Zastosowaliśmy drugie podejście na podstawie założenia, że największa ujemna wartość końcowego centrum klastrow kojarzy się ze znaczeniem „wpłynęło” skali pomiaru zagregowanych przyczyn przemieszczenia.

Tabela 8. Klastry respondentów odnoszące się do zagregowanych powodów przeprowadzki i ich końcowe centra

Przyczyny przeprowadzki	Klastry i ich końcowe centra			
	1	2	3	4
Brak zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie	0,18361	0,66559	0,33937	-1,52352
Brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie	<i>-0,94997</i>	-0,18261	1,17780	0,00315
Brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie	0,83518	<i>-0,92689</i>	0,66680	-0,38693

Pierwsza grupa składa się z respondentów, dla których taki powód przeprowadzki jak „brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie” był istotny w czasie badania. Druga, najliczniejsza, charakteryzuje się wyraźnym wpływem takiego czynnika jak „brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie”. Stwierdziliśmy również, że dla respondentów z trzeciego klastra powód „brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji

w Ukrainie” jest konstruowany jako aktywnie nieistotny. W czwartym klastrze respondentów (najmniej liczny) znaczący był powód „brak zabezpieczenia społecznego w Ukrainie”.

Do analizy klastrów, które obliczyliśmy dla zagregowanych wskaźników perspektyw migracji, zastosowaliśmy również podwójny system interpretacji danych: według kryterium największego znaczenia według modułu wymiaru końcowych centrów klastra (zaznaczone pogrubieniem) oraz według kryterium największej ujemnej wartości wymiaru końcowych centrów klastrów (zaznaczone kursywą) (zob. tabela 9). Drugie podejście zastosowaliśmy na podstawie kryterium, że największa ujemna wartość końcowego centrum klastra jest związana z wartością „już to mam / odczułem to na sobie” skali pomiaru zagregowanych perspektyw w Polsce po przeprowadzce.

Tabela 9. Klasyfikacja respondentów w odniesieniu do zagregowanych wskaźników perspektyw migracji i ich końcowe centra

Perspektywy migracji	Klasyfikacja i ich końcowe centra			
	1	2	3	4
Poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury	<i>-0,77330</i>	-0,45824	1,30164	0,69998
Zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja	0,99996	-0,77701	0,53840	-0,14585
Godziwe warunki pracy, dobre zarobki	-0,05537	-0,32958	-0,92069	1,03082

Dla pierwszego klastra respondentów ustalono pewien przejaw takiej perspektywy jak „poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury” przy jednoczesnym występowaniu takiej perspektywy jak „zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja” jako aktywnie nieistotne. W przypadku drugiego klastra (najliczniejszego) znaleźliśmy pewien przejaw takiej perspektywy jak „zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja”. Trzeci, najmniej liczny, okazał się ambiwalentny w kontekście wyczuwalnego wpływu perspektywy „godziwe warunki pracy, dobre zarobki” z występowaniem perspektywy aktywnie nieistotnej – „poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury”. Dla respondentów czwartego klastra taka perspektywa jak „godziwe warunki pracy, dobre zarobki” jest aktywnie nieistotna.

WNIOSKI

Przeprowadzona przez nas analiza danych z badania migrantów ukraińskich w Polsce w 2019 r. pozwala nam określić stopień wpływu czynników, które oddziałują na tendencje migracyjne. Czynniki, które w dużej mierze skłoniły Ukraińców do

migracji, były „brak stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie” oraz „brak pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie”. Te dwa czynniki są istotnym motywatorem do przeniesienia się dwóch pierwszych klastrów respondentów (55,2% wszystkich respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na pytanie o przyczyny migracji do Polski). Dla najmniejszego liczebnie klastra respondentów (jednak jest to co piąty, czyli 20,6% osób, które wskazały przyczynę migracji) kluczowym czynnikiem w podjęciu decyzji o opuszczeniu Ukrainy był zagregowany powód „braku zabezpieczenia socjalnego w Ukrainie”. I wreszcie mamy grupę respondentów (24,2%), dla których żaden z tych zagregowanych powodów nie jest istotny.

Ostatnia grupa respondentów wymaga dokładniejszego zbadania, ponieważ prawdopodobnie czynniki „przyciągania” są dla nich ważniejsze niż „odpychania”. Można przyjąć, że w tym przypadku mamy do czynienia z grupą, która swoją strategię migracyjną buduje nie w sensie reaktywnym (jako reakcja na problemy własnego otoczenia), ale w sensie strategicznym – uznaje migrację za jeden z etapów życia i kariery.

Jednym z ważnych wniosków z naszej analizy jest również to, że przyczyny przeprowadzki nie są skorelowane z dokonaną przez respondentów oceną perspektyw, jakie otworzyły się przed nimi w Polsce. Brak korelacji między przyczynami a perspektywami może wskazywać na niezależny charakter wpływu czynników „wypychających” i „przyciągających”. Można przypuszczać, że jest to konsekwencją opisanego powyżej reaktywnego charakteru decyzji migracyjnych, charakterystycznego dla zdecydowanej większości badanych.

W momencie podejmowania decyzji o migracji większość respondentów jest zdominowana przez czynniki „wypychające”. Dostrzegalna korelacja przyczyn „braku stabilności społeczno-politycznej lub możliwości samorealizacji w Ukrainie” i „braku pracy lub warunków do dobrej edukacji dzieci w Ukrainie” wskazuje na ich równoczesny wpływ na respondentów w procesie podejmowania decyzji o migracji. Czynniki „atrakcyjności” stają się raczej przyjemnym dodatkiem niż przewidywalną perspektywą i wskazują na poczucie ogólnej poprawy życia zarówno w sensie samorealizacji, jak i z punktu widzenia poczucia bezpieczeństwa socjalnego. Ogólnie można więc powiedzieć, że migracja Ukraińców do Polski to raczej „wina” Ukrainy niż „zasługa” Polski.

Ostateczna analiza klastrów dotycząca zagregowanych wskaźników perspektyw, które otworzyły się przed respondentami w Polsce, pozwala scharakteryzować cztery grupy respondentów wraz z ich specyficzną reakcją na czynniki „przyciągania”. Pierwsza grupa respondentów (23,6% tych, którzy odpowiedzieli na pytanie o perspektywy, jakie otwierają się w Polsce) za największy atut uważa zespół perspektyw charakteryzujący ogólną atmosferę szacunku dla jednostki, poczucie własnej wartości i godności zarówno w społeczeństwie jako całości, jak i w sferze zawodowej. Jednocześnie taka perspektywa, którą możemy określić jako pakiet gwarancji i stabilności socjalnej (medycyna wysokiej jakości, edukacja na wysokim poziomie, własny dochodowy biznes), jest konstruowana przez tę grupę respondentów jako aktywnie nieistotna. W związku z tym możemy powiedzieć, że dla tej grupy wartości samorealizacji okazały się najbardziej

atrakcyjną perspektywą w Polsce. Aktywna rezygnacja z określenia wagi „pakietu socjalnego” jako perspektywy dodatkowo podważa wybór wartości na rzecz samorealizacji. Respondenci, którzy tworzą kolejny klaster (37,6%) są bardziej skoncentrowani na wartości jakości życia, w świetle której oceniali własne szanse, jakie otworzyły się przed nimi w Polsce. Dla tej grupy tak zagregowana perspektywa jak „zabezpieczenie socjalne, dobre warunki dla biznesu, wysokiej jakości edukacja” ma największe znaczenie. Respondenci z trzeciej grupy (13,1%) dokonują wyraźnego i oczywistego wyboru na korzyść wartości jakości życia. Przyzwoite warunki pracy i dobre zarobki stały się kluczowymi perspektywami, które otworzyły się przed nimi w Polsce. Koncentracja tej grupy na wartościach przetrwania jest dodatkowo potwierdzona przez konstrukcję zagregowanej perspektywy „poszanowanie wartości osobistych, prawa, bezpieczeństwo, komunikacja, znajomość nowej kultury” jako aktywnie nieistotnej dla tej grupy. Dla czwartej grupy respondentów (25,7%) żadna z perspektyw nie jest istotna, zaś perspektywa „godziwe warunki pracy, dobre zarobki” jest konstruowana jako aktywnie nieistotna. Możemy założyć, że w tym przypadku mówimy o grupie osób, które jeszcze przed migracją miały przyzwoite warunki pracy i dobre zarobki, więc nie traktują tego jako perspektywy, która otworzyła się przed nimi w wyniku migracji. Słaby wpływ innych perspektyw dodatkowo wzmacnia to przypuszczenie – najprawdopodobniej mówimy o grupie ogólnie zamożnej społecznie, dla której nie nastąpiły żadne istotne zmiany statusu ani pozycji życiowej w wyniku migracji.

Biorąc pod uwagę ocenę perspektyw ukraińskich migrantów w Polsce, widzimy niemal równy podział badanych na dwie grupy, z których jedna aktywnie koncentruje się na wartościach związanych z poziomem życia, a druga na wartościach samorealizacji. Oczywiście są to istotnie różne grupy, których strategie życiowe, a także plany przyszłej integracji ze społeczeństwem polskim różnią się znacząco. Spora grupa migrantów ukraińskich, nastawiona na samorealizację, która jako zaletę własnego scenariusza migracyjnego deklaruje nabyty szacunek dla jednostki, poczucie własnej wartości i godności zarówno w społeczeństwie jako całości, jak i w sferze zawodowej, będzie oczywiście bardziej widoczna w życiu polskiego społeczeństwa, będzie aktywniej bronić swoich praw w sferze społecznej i zawodowej. Jednym z przejawów tych trendów jest dziś aktywność polityczna Ukraińców w Polsce i ich walka o zwrócenie uwagi społeczności międzynarodowej na przebieg i konsekwencje rosyjskiej agresji w Ukrainie, a także aktywny udział wraz z polskim społeczeństwem obywatelskim w pomocy ukraińskim uchodźcom.

BIBLIOGRAFIA

- Dinamika migracijnih nastroiv ukrainciv*, Sociologična grupa „Rejting” [Динаміка міграційних настроїв українців, Соціологічна група „Рейтинг”], 3 X 2017, [online] http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html.
- Fedyuk O., Kindler M., *Ukrainian Migration to the European Union: Lessons for Migration Studies*, Cham 2016, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9>.

- Human Security: Assessment and Expectations of the Residents of the Four Oblasts of Ukraine (Donetsk, Luhansk, Zaporizhia, and Kherson)*, principal investigator O. Mikheieva, Heinrich Boell Foundation, Kyiv 2020, [online] https://www.researchgate.net/publication/345997019_Human_Security_Assessment_and_expectations_of_the_residents_of_the_four_oblasts_of_Ukraine_Donetsk_Luhansk_Zaporizhia_and_Kherson.
- Individual Refugees from Ukraine Recorded across Europe on 1 June 2022 (UNHCR), [online] <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
- Інститут демографії та соціал'них досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, *Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь*, Київ [Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, *Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь*, Київ] 2018, [online] http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/migration_national_report_main_results.pdf.
- Kiivs'kij mižnarodnij institut sociologij, *Migracijni nastroi naseleňna Ukraïni u kvitni 2018 r.* [Київський міжнародний інститут соціології, *Міграційні настрої населення України у квітні 2018 р.*], [online] <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=765&page=1>.
- Lee E.S., *A Theory of Migration*, „Demography” 1966, vol. 3, no. 1, s. 47-57, <https://doi.org/10.2307/2060063>.
- MANĬPULĂCIĂ: rosiă evakuïvala iz Mariupolă ponad 100 tisăc lûdej [МАНІПУЛЯЦІЯ: росія евакуювала із Маріуполя понад 100 тисяч людей], [online] <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-rosiya-evakuuyvala-iz-mariupolya-ponad-100-tysyach-lyudej/>.
- Massey D.S. i in., *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*, „Population and Development Review” 1933, vol. 19, no. 3, s. 431-466, <https://doi.org/10.2307/2938462>.
- Mifi i fakti pro ukraïns'ku trudovu miğraciju do kraïn Višegradu* [Міфи і факти про українську трудову міграцію до країн Вишеграду], [online] <https://europewb.org.ua/mify-i-fakty-pro-ukrayinsku-trudovu-migratsiyu-do-krayin-vyshegradu/>.
- Poihati či zališitisa: skil'ki ukraïnciv hočut' žiti za kordonom*, Slovo i dilo: Analitičnij portal [Поїхати чи залишитися: скільки українців хочуть жити за кордоном, Слово і діло: Аналітичний портал], 16 III 2018, [online] <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/16/info-grafika/suspilstvo/poyixaty-chy-zalyshytysya-skilky-ukrayinciv-xochut-zhyty-kordonom>.
- Rahmati S.H., Tularam G.A., *A Critical Review of Human Migration Models*, „Climate Change” 2017, vol. 3, no. 12, s. 924-952.
- Tri mil'joni ukraïnciv bažaïut' „utekti vid svavillâ” do Rosii [Три мільйони українців бажають „утекти від свавілля” до Росії], [online] <https://www.stopfake.org/uk/fej-k-tri-miljoni-ukrayintsiv-bazhayut-utekti-vid-svavillya-do-rosiyi/>.
- Vikliki sučasnoï miğracij: ukraïns'ka spil'nota v Pol'šì: Analitičnij zvit*, red. O. Miheëvoï, V. Susaka, Lviv [Виклики сучасної міграції: українська спільнота в Польщі: Аналітичний звіт, ред. О. Міхеєвої, В. Сусака, Львів] 2019.
- Za âkih umov ukraïns'ki trudovi miğranti, âki pracuïut' u Pol'šì, povernut'sâ v Ukraïni?*, Prezenta-ciâ sociologičnogo doslidžennâ (video) [За яких умов українські трудові мігранти, які працюють у Польщі, повернуться в Україну?, Презентація соціологічного дослідження (відео)], [online] <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2785760-za-âkih-umov>

ukrainski-trudovi-migranti-aki-pracuut-u-polsi-povernutsa-v-ukrainu-prezentacia-sociologicznego-doslidzenna.html.

Zagal'nonacional'ne opituwannâ: Ukraïna v umovah vijni (1 bereznâ 2022 r.), Sociologična grupa „Rejting” [*Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (1 березня 2022 р.)*], Соціологічна група „Рейтинг”, 1 III 2022, [online] https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschenacionalnyu_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_1_marta_2022.html.

Oksana MIKHEIEVA – jest profesorem DAAD na Uniwersytecie Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą w Niemczech. Jest również profesorem socjologii na Ukraińskim Uniwersytecie Katolickim (Lwów). W semestrze wiosennym 2020 i 2022 była profesorem wizytującym na Uniwersytecie Jagiellońskim (Kraków, Polska). W 2016 r. była profesorem wizytującym w Ukraińskim Dialogu Europejskim w Instytucie Nauk o Człowieku (Wiedeń), a w 2015 r. była pracownikiem naukowym Eugene i Daymel Shklar na Uniwersytecie Harvarda, Ukraiński Instytut Badawczy. Jest członkiem Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki i Ukraińskiego Towarzystwa Socjologicznego. Ponadto zasiada w radzie redakcyjnej recenzowanego czasopisma naukowego „Ukraina Moderna” oraz Analitycznego Czasopisma Informacyjnego „Wschód” („Схід”). Bada szeroki zakres obszarów, w tym historyczne aspekty zachowań dewiacyjnych i przestępczych, studia miejskie, motywacje paramilitarne, przymusowe przesiedlenia, migracje.

Viktor SUSAK – profesor w Katedrze Socjologii Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie. Zainteresowania naukowe: metodologia regionalizmu, regionalizm w Ukrainie okresu postsowieckiego, socjologia transformacji obszaru postsowieckiego, kapitał społeczny i społeczeństwo obywatelskie, metodologia badań socjologicznych, inżynieria społeczna.